

ULUBORLU MESLEKİ BİLİMLER DERGİSİ (UMB)

Uluborlu Journal of Vocational Sciences

<http://dergipark.gov.tr/umbd>

SÜLEYMÂNNÂME-İ KEBİR’İN “MURG-I ACEB” HİKÂYESİNDE ROLLER¹

Kadriye YILMAZ ^{2*}, Havva KOÇ ³

^{2*} Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Isparta, Türkiye.

³ Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Isparta, Türkiye.

*Sorumlu Yazar: kadriyeyilmaz@sdu.edu.tr

(Geliş/Received: 20.06.2023; Kabul/Accepted: 12.07.2023)

ÖZET: 15. yüzyıl sonlarında Anadolu’da yaşayan Firdevsî, ünlü Fars şairi Firdevsî-i Tûsî’nin (ö. 1020) mahlasını almış ve buna eklenen “Türk”, “Rûmî”, “Tâvil”, “Uzun” sıfatlarıyla ondan ayrılmıştır. Sayısı kırkı aşan eserinden en hacimli, 81 ciltten oluşan *Süleymânnâme-i Kebir*’dir. Yazar bu ciltlerde farklı sahalardaki pek çok bilgi ve hikâyeyi bir araya getirerek zengin bir veri kaynağı oluşturur. Bunlar, Süleymân peygamberin etrafında teşekkül ettiklerinden metnin tamamını *Süleymânnâme* olarak adlandırmıştır. Bu makalede, *Süleymânnâme*’nin 28. cildinin 4. meclisinde yer alan kuşlarla ilgili 8 hikâye ele alınmış ve bu hikâyelerden biri olan “Murg-ı Aceb” kıssası analiz edilmiştir. Başta yazmanın tanıtımına, kuşlar hakkındaki sekiz hikâyeye, kuşların lideri, yarı insan yarı kuş Tekvîn (Kastâgühinûriş) ile Süleymân peygamber etrafında gelişen üç hikâyeye yer verilmiştir. İncelemede bu çerçevenin içindeki hikâyelerden biri olan “Murg-ı Aceb” hikâyesi, Greimas’ın “eyleyenler kuramı”na göre (model of actantial) tahlil edilmiştir. Kuram, anlatılardaki şahısların altı rol (*özne, nesne, yönlendiren, yardımcı, engelleyen, yararlanan*) olarak tespitidir. Greimas, bir anlatıdaki rolleri *yönlendirme, güç, iş ve takdir* adını verdiği kesitlere ayırarak elde eder. Bu çalışmada Greimas’ın yöntemine bağlı olarak “Murg-ı Aceb” hikâyesinin kesitleri ortaya konulmuş ve bu kesitlerdeki kahramanların rolleri analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Firdevsî-i Rûmî, Greimas, kesitler, eyleyenler kuramı, kuş hikâyeleri, Murg-ı Aceb, Süleymânnâme

ROLES IN SULAYMAN-NAMAH-I KEBIR’S STORY OF MURG-I ACEB

ABSTRACT: Firdevsî, who lived in Anatolia at the end of the 15th century, uses the pseudonym of the famous Persian poet Ferdowsi-i Tûsî (death:1020). However, Firdevsî differs from him with the adjectives “Turk”, “Rumi”, “Tavil”, and “Tall”. He has over forty works. The best-known and most voluminous of his works is Sulayman-namah-i Kebir, which consists of 81 volumes. Firdevsî-i Rumi has created a rich data source by bringing together a lot of information and stories from different fields that he considers valuable in these volumes. Since they were formed around Suleyman, the entire work is called Sulayman-namah. In this article, eight stories about birds in the 4th assembly of the 28th volume of Sulayman-namah were researched and one of these stories, the “Murg-i Aceb” parable, was examined. Initially, the introduction of the manuscript included, eight stories about birds, the leader of the birds, and three stories between half-human half-bird Tekvin (Kastâgühinûriş) and Hz. Suleyman are included. In the study, the story of Murg-i Aceb, which is included in this framework, was examined according to Greimas’ model of actantial. The theory is that persons in the narratives are identified as six roles (subject,

¹ Bu makale, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü’ne bağlı olarak Havva Koç tarafından Doç. Dr. Kadriye Yılmaz danışmanlığında hazırlanan Firdevsî-i Rûmî, Süleymânnâme-i Kebir 28. Cilt (İnceleme-Metin) başlıklı yüksek lisans tezine dayanarak hazırlanmıştır.

object, aimer, helper, preventing, beneficiary). Greimas determines the roles in a narrative by dividing them into sections he calls direction, power, work, and appreciation. In this study, depending on Greimas' method sections of the story of Kissa-yı Murg-i Aceb was revealed and the roles of the heroes in these section were analyzed

Keywords: Firdevsî-i Rûmî, Greimas, recit, Theory of Actantial, bird stories, Murg-i Aceb, Sulayman-namah

1. GİRİŞ

Firdevsî'nin asıl adı Orhan bin Genek'tir. 1453 yılında Germiyanogulları bölgesinde doğmuş, Balıkesir, Aydıncık, Kütahya ve İstanbul'da eğitim almıştır [4]. Tarih, coğrafya, tıp, astroloji, mitoloji, tasavvuf gibi farklı alanlardaki çalışmaları, ilme meraklı ve üretken bir yazar olduğunu göstermektedir [1]. Bilinen en hacimli eseri, ansiklopedik nitelikteki 81 ciltlik *Süleymânnâme-i Kebîr*'idir [4]. Bu ciltler, Hz. Süleymân etrafında o güne kadar gelen bilgileri ve hikâyeleri derleyen orijinal bir koleksiyondur.

Makalede bu eserin bir parçası olan 28. cilt esas alınmıştır. Yazma, 48 varak ve 21 satırdır. 225 yerde kırmızı mürekkebe geçilmiştir, bunlardan 43'ü başlık niteliğindedir. Müellif, 15. yüzyılın Türkçesini, sade ve anlaşılır halk dilini ustalıkla kullanır². Metne serpiştirilen 99 adet manzume, mensur kısımlar gibi sadedir. Bu manzumeler, metne âhenk katmanın yanında olayların özetlenmesi ve hızlanması işlevini görür. Manzum kısımlarda en sık başvurulan form, mesnevi ve nazımdır (37 ve 38 adet). Cilt, beş meclis olarak (Meclis 135 ile Meclis 141 arası) kurulmuştur. On varaktan oluşan her meclisin sonunda özet ve dua bölümleri yer almaktadır. Bu meclislerin yazmadaki başlık ve sayfa numaraları şöyledir:

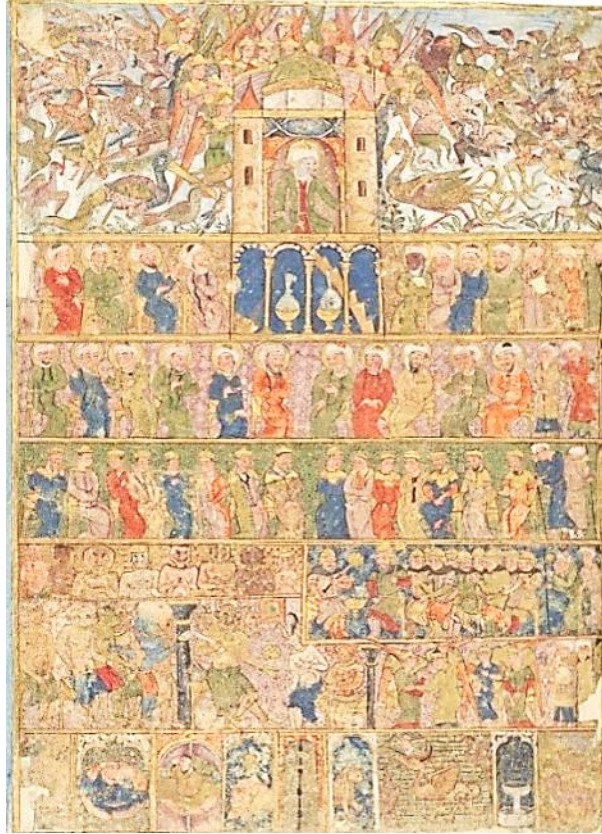
Tablo 1. Meclis ve dua başlıklarının sayısı.

Meclis adı	Dua	Vr.
Süleymânnâmenün Yüz Otuz Altıncı Meclisinün Zikrindedür	Der-Beyân-ı Ender-Sıfat Dâsitân-ı Mâzî Der-Temsîlât Der Beyân-ı Meclis-i Âhir	3 ^b
Süleymânnâmenün Yüz Otuz Yedinci Meclisinün Zikrindedür	Der-Beyân-ı Ender Sıfat Temsîlât-ı Mazî Der-Beyân-ı Meclis-i Âhir	13 ^a
Süleymânnâmenün Yüz Otuz Sekizinci Meclisinün Zikrindedür	Der-Beyân-ı Temsîlât Dâsitân-ı Mâzî Der-Nasîhat Nefs-i Hôd Der-Beyân-ı Meclis-i Âhir	20 ^b
Süleymânnâmenün Yüz Otuz Dokuzuncu Meclisinün Zikrindedür	Der-Beyân-ı Temsîlât Dâsitân-ı Mâzî Der-Beyân-ı Meclis-i Âhir	29 ^a
Süleymânnâmenün Yüz Kırkıncı Meclisinün Zikrindedür	Der-Beyân-ı Temsîlât Dâsitân-ı Mâzî Der-Beyân-ı Hatm-i Kitâb	38 ^a

² Dil özellikleri için bkz. Emine Şule Ayva, *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymânnâme-i Kebîr Adlı Eseri (62. cilt) (Metin Dil İncelemesi-Sözlük-Tıpkıbasım)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Metnin bazı kısımlarında tekrarlanan başlıklar, ana hikâye içinde alt hikâye veya açıklamalara geçildikten sonra baştaki hikâyeye dönüldüğünü göstermektedir. Bu şekilde tekrarlanan altı adet başlık bulunmaktadır. Bu dönüşlere sıklıkla yüz kırkıncı mecliste rastlanır [2]. Yazma, “Ender Du‘â-yı Pâdişâh-ı İslâm ve Der-Hatm-i Kitâb” ve ardından gelen “Der-Beyân-ı Hatm-i Kitâb” başlığını taşıyan dua kısımlarıyla sonlanır.

28. ciltte toplam 26 hikâye bulunur. Bu hikâyelerde, Süleymân peygamberin tahta geçmesi ve sonrasında yaşanan olaylara yer verilir. Süleymân’ın kardeşi Âdonya, Yunan şahı Kattat, Pers hükümdarı Keykubad ve Endülüs şahı Akran’a karşı savaş hazırlıkları anlatılır. Olaylar, Süleymân’ın ordusuna Sîmurg ve diğer kuşları davet etmesi, Tekvîn-i Etyâr ve Müvekkel adlı meleklerden kuşlarla ilgili gizli bilgileri alması ile tamamlanır.

Görüntü 1. Süleymân peygamber ve tebaasını yatay sıraların üzerinde oturmuş vaziyette tasvir eden minyatür. Sarıklı bilginler, taçlı hükümdarlar, asker, divler ve kuşlar da dâhil olmak üzere, çift cepheli kompozisyon [9].

2. CİLTTEKİ KUŞ HİKÂYELERİ

Ciltte, efsânevi kuşlarla ilgili sekiz hikâye yer almaktadır. Bu hikâyelerin başlıkları metinde şöyledir [2]:

1. Dîden-i Perr-i Sîmurg-ı Hazret-i Süleymân Ta‘accüb-i Kerden
2. Der-Beyân-ı Melek-i Müvekkel-i Murgân Âmeden-i Süleymân ve Âvürden-i Murgân
3. Acâyibhâ Güften-i Müvekkel-i Murgân Hazret-i Süleymân Aleyhisselâm
4. Dâsitân-ı Âmeden Tekvîn-i Etyâr Kastâgûhinûriş-i Cân Süleymân râ Aleyhisselâm
5. Kıssa-yı Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr
6. Kıssa-yı Murg-ı Aceb
7. Kıssa-yı Sîmurg u Cem-i Kerden-i Murgân Be-cihet-i Süleymân Aleyhisselâm
8. Kıssa-yı Nesr-i Tâyir

Bu hikâyelerin ilkinde, Süleymân peygambere hediye olarak getirilen satranç, satrancın içinden çıkan Sîmurg, Süleymân'ın Zâl'e saçı ve kaşının neden beyaz olduğunu sorması ve Zâl'in durumunu anlatmasına yer verilir.

İkincisinde Süleymân peygamberden mucize olarak kuşları çağırmasını istemeleri, bu kuşlar için Süleymân ile Tamahâ Benâyâyil adlı meleğin sohbeti konu edilir.

Üçüncüsü, ikincisinin devamı olup Süleymân ile Tamahâ Benâyâyil adlı meleğin sohbetlerinin soru cevap şeklinde devam etmesidir. Sohbetlerinde kuşların yaratılışı, kaç cins kuş olduğu, kuşların en çok hangi ülkede bulunduğu gibi konulara yer verilir.

Dördüncüsünde Yunan şahı Kattat'ın, Süleymân'a karşı ordu toplaması, Süleymân'ın Tekvîn-i Etyâr'ı çağırarak ondan Sîmurg'ı getirmesini istemesi ve Tekvîn'in Süleymân peygambere, Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr adındaki diğer bir Süleymân'ın hikâyesini anlatmasına yer verilir.

Beşincisinde arka planda Tekvîn ile Süleymân peygamberin sohbetlerinin devam etmesi, Tekvîn'in Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr'ı anlatırken Süleymân peygamberin Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr'ı hayal edişi anlatılır.

Altıncısında Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr'ın yanına habercisinin gelmesi, Kaf Dağı'nın arkasındaki bir kuştan bahsetmesi, kuşun yanına gitmesi, kuşun kendi hikâyesini nakletmesi, Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr'ın ondan önce gelen Süleymânları merak etmesi, kuşa inanıp mührünü vuruşu anlatılır.

Yedincisinde Tekvîn'in Sîmurg ile konuşması, Sîmurg'un Süleymân ile ilgili sorular sorması, Tekvîn'in, Süleymân peygamberin yedi özelliğini söylemesi ve Sîmurg'un tüm kuşları toplayıp Süleymân'ın dergâhına gidişi anlatılır.

Sekizincisinde Süleymân peygamberin ordusuyla yola çıkışı, yolda bir kuyuya rastlamaları, kuyunun içinde Kerkes kuşunun bulunması, Süleymân'ın Kerkesle sohbeti ve Süleymân bin Cân'ın hikâyesine yer verilir.

Bu sekiz hikâyenin konusu, şahısları bakımından kısaca şöyledir:

1. Süleyman peygamber (S) - Zâl: Süleymân peygambere, elçi olarak görevlendirilen Zâl'in, hediye olarak satranç getirmesi, Süleymân peygamberin huzuruna gelişi ve kendi hikâyesini anlatması.
2. Süleyman peygamber - Melek Tamahâ Benâyâyil: Süleymân'ın dîvânındaki beylerden olan Âhi-yi Melîh-i Küstah'ın, Süleymân'dan kuşları mucize olarak getirmesini istemesi. Bunun üzerine Süleymân'ın, Tamahâ Benâyâyil adlı melekle kuşlar hakkındaki sohbeti.
3. Süleymân peygamber-Tamahâ Benâyâyil: Kuşlarla ilgili sohbetlerinin devam etmesi
4. Süleymân peygamber -Kattât: Yunan şahı Kattât'ın Süleymân peygamberi mağlup etmek için ordu hazırlaması. Bu hikâye, Süleymân ve kuşların başı olan yarı insan yarı kuş Tekvîn'in (Kastâgûhinûriş) hikâyelerine geçişi sağlar.
  - 4.1. Tekvîn-Süleyman peygamber: Tekvîn'in Süleymân peygambere daha önce yaşamış olan Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr'ın hikâyesini nakletmesi.

- 4.2. Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr (S1) - Nesr-i Tâyr: S1'in Kerkes (Nesr-i Tâyr) kuşuyla sohbeti, S1'in kendinden önceki Süleymânları ona sorması.
- 4.3. Tekvîn-Sîmurg: Sîmurg'un yanına giden Tekvîn'in, Süleymân peygamberin onu davet ettiğini söylemesi ve bunun üzerine Tekvîn'in bütün kuşları toplayarak Süleymân peygamberin huzuruna gitmeleri.
5. Süleymân peygamber - Kerkes: Süleymân peygamberin bütün ordularını toplayarak Yunan şahı Kattât'la savaşmak için yola çıkışı, yolda bir kuyuya rastlamaları, kuyunun içinde Kerkes kuşunun bulunuşu, Süleymân peygamberin Kerkesle konuşması ve Kerkesin ona diğer bir Süleymân olan Süleymân bin Cân'ın (S2) hikâyesini nakletmesi.

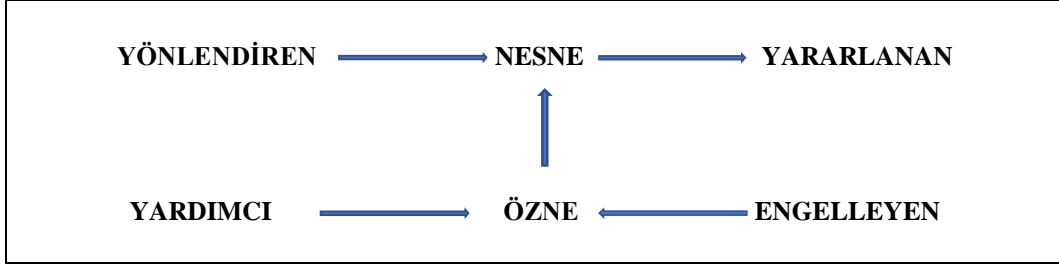
Bu hikâyelerden ilk üçü birbirinden bağımsız hikâyelerdir. Bu üç hikâyenin Anlatıcısı Tamahâ Benâyâyildir. Dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci hikâyeler iç içe geçmiş hikâyelerdir. Bu dört hikâyenin anlatıcısı Kastâgûhinûriş'tir Sekizinci hikâye bunlardan bağımsız bir hikâye olup anlatıcısı Nesr-i Tâyr'dir. Bu iç içe geçmiş hikâyelerin ilki, Dâsitân-ı Âmeden Tekvîn-i Etyâr Kastâgûhinûriş-i Cân Süleymân râ Aleyhisselam (Tekvîn-i Etyârın Cân-ı Süleymân'a Gelmesi) hikâyesidir. Bu hikâye dört hikâyenin çerçevesini oluşturmaktadır. Bu hikâyelerin anlatıcısı olan Kastâgûhinûriş, kuşların lideri olup yarı insan yarı kuştur. Süleymân peygambere gelerek onlara kuşlarla ilgili hikâyeleri nakleder. Bu hikâyelerin üçüncüsü olan "Kıssa-yı Murg-ı Aceb" in anlatıcısı Kastâgûhinûriş'in dışında kendi hikâyesini, Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr'a anlatması bakımından Nesr-i Tâyr kuşudur. Aynı zamanda "Kıssa-yı Murg-ı Aceb" hikâyesi, dört hikâyenin merkezini oluşturduğu için çalışmada esas alınarak Greimas'ın eyleyenler modeli (model of actantial) açısından incelenmiştir.

3. GREIMAS'IN EYLEYENLER MODELİ

Anlatının temel taşı olan eyleyenler (actans) terimi, hikâyede meydana gelen farklı olayların, farklı nesne ve varlıkları göstermesidir [5]. Eyleyenlerin tespiti, anlatının daha iyi kavranmasını ve olayların nasıl ilerleyeceğini ortaya koyar. Propp'un Rus masallarında elde ettiği otuz bir fonksiyondan etkilenen Greimas, bunları altı fonksiyon ile sınırlandırarak eyleyenler modeline ulaşır [6]. Modelde yer alan altı işlev örneklerle şöyledir: [7].

1. **Yönlendiren (aimer):** Anlatıda kahraman dışında nesnenin bulunmasını isteyen ve kahramanı yönlendiren unsurdur (Örneğin Keloğlan ve Elmas taç hikâyesinde padişah).
2. **Nesne (object):** Anlatıda istenilen unsurdur (elmas taç).
3. **Yararlanan (beneficiary):** Anlatıda nesnenin bulunması doğrultusunda özneyi ödüllendiren, bulunmaması durumunda cezalandıran ve o işten fayda sağlayan unsurdur (padişah).
4. **Özne (subject):** Anlatıda istenilen bir işi, bir nesneyi arayan unsurdur (Keloğlan).
5. **Yardımcı (helper):** Anlatıda öznenin nesneyi bulmasına yardım eden unsurdur (oduncu).
6. **Engelleyen (preventing):** Anlatıda öznenin nesneyi bulmasını engellemeye çalışan unsurdur (dev).

Altı eyleyenin şeması şunlardır [3]:

Tablo 2. Greimas'ın eyleyenler tablosu.

Greimas, bu roller doğrultusunda anlatıda dört adet kesit elde eder. Bunlar; yönlendirme (manipulation), güç (compentance), iş (perform) ve takdir (sanction)dir. **Yönlendirme** bir olayın başlaması; **güç**, olay için yetenek kazanma; **iş**, yeteneği işe dönüştürme ve **takdir**, olayın sonuçlanmasıdır [8].

Bu roller kapsamında Greimas, kuramını ikişerli olmak üzere üç şekilde sınıflandırmaktadır. Bunlar;

- Bildirişim eksen: Yönlendiren-Yararlanan
- Güç Eksen: Yardımcı-Özne-Engelleyen
- İstek Eksen: Özne-Nesne [7].

Bu üç kategorinin ilki bildirişim eksenidir. Bu eksen, yönlendiren ve yararlanan arasındaki bağıntıyı oluşturmaktadır. Bu bağıntı doğrultusunda yararlanan, kimi zaman özneyi ödüllendirmekte kimi zaman ise cezalandırmaktadır. Aynı zamanda yararlanan, özneyi hem nesneyi bulması için bir göreve hazırlamakta hem de bu görevden faydalanmaktadır [3]. Bir başka açıdan bu eksen, anlatıda geçen olayların, durumların, unsurların ve işlevlerin tüm yönleriyle yönlendiren, yararlanan ve nesne üçgeninde verilmesi olayıdır [6]. Nitekim bu üçgen anlatının temel taşıdır.

İkincisi güç eksenidir. Bu eksen, öznenin nesneyi, bulunması için yardımcı ve engelleyici rollerden faydalanan bir eksenidir. Anlatıda öznenin, nesneyi bulması için bazen yardımcısı, bazen de engelleyicisi konumundadır [6].

Üçüncüsü istek eksenidir. Bu eksen, özne ve nesne arasındaki bağlamdır. Özne, nesneyi arayan kişi olan kahraman, nesne ise öznenin aramış olduğu soyut ve somut her türlü niteliklere sahip olan unsurdur [3]. Dolayısıyla anlatının başlangıcını ve sonunu oluşturmaktadırlar.

4. KISSA-YI MURG-I ACEB'İN KONUSU

Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr, divanında otururken habercisi güvercin gelip Kaf Dağı'nın arkasında bir kuşun var olduğunu bildirir. Başka bir Süleymân'ın varlığını merak ettiği için o kuşun yanına gitmeye karar verir. Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr, kuşun yanına gidince sorusunu sorar ve kuş, oraya gelen diğer Süleymânların kanadında bulunan işaretlerini gösterir. Böylece Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr onlardan haberdar olur. Kuş ona kendi hikâyesini anlatmaya başlar. Hikâye şöyledir:

Allah, Kaf âlemlerinden bir âlem yarattı. Bu âlemler Rubbe-i Meskûn âleminden yüksekte bir yerdeydi. Burada herkes kendi topluluğuyla uçardı. Bir gün Rubbe-i Meskûn'a bir Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr'ın geldiğini öğrendik. Bu Süleymân âb-ı hayatı ararmış. Biz de düşündük ki bu Süleymân'ın yanına gidersek ebediyen dünyada kalırız. Biz bulunduğumuz âlemi bırakıp o Süleymân'ın bulunduğu yere doğru uçmaya başladık. Derken tam üç yıl sonra Süleymân'ın

yanına vardık ve hizmetine girdik. Bizim âlemimizdeki gibi orada da kendi topluluğumuzla birlikte Zulûmat ülkesine gitmek için uçmaya başladık. Yola devam ederken önümüzde sarı bir su ve içinde yatan kuşlara rastladık. Süleymân bu sudan içmek istedi fakat ona müsaade edilmedi. Bunun ardından anlaşıldı ki ölüm suyunu bulmuştuk. Süleymân ve onun yanındakiler bu durum karşısında umutsuzca geri döndüler. Ben dönemedim çünkü hastalanmışım. O ülkede ilerledim ve ölümsüzlük suyunu buldum. Onu içip sağlığıma kavuştum. O suyu içince bir yere geldim. Bu yerde farklı farklı kuşlar vardı. Oradaki kuş, bana burayı emanet edip gitti. Buraya her gelen Süleymân bana mühriyle bir işaret vurur.

Nesr-i Tâyir yahut Murg-1 Kûhî kuşu kendi hikâyesini bitirdikten sonra Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr mühürlerinin nasıl bu kadar canlı kaldığını sorar. Kuş her gelen Süleymân'ın bunları ölümsüzlük suyuyla vurduğunu söyler. Böylece sorusunun cevabını alan Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr mühriyle işaret vurur.

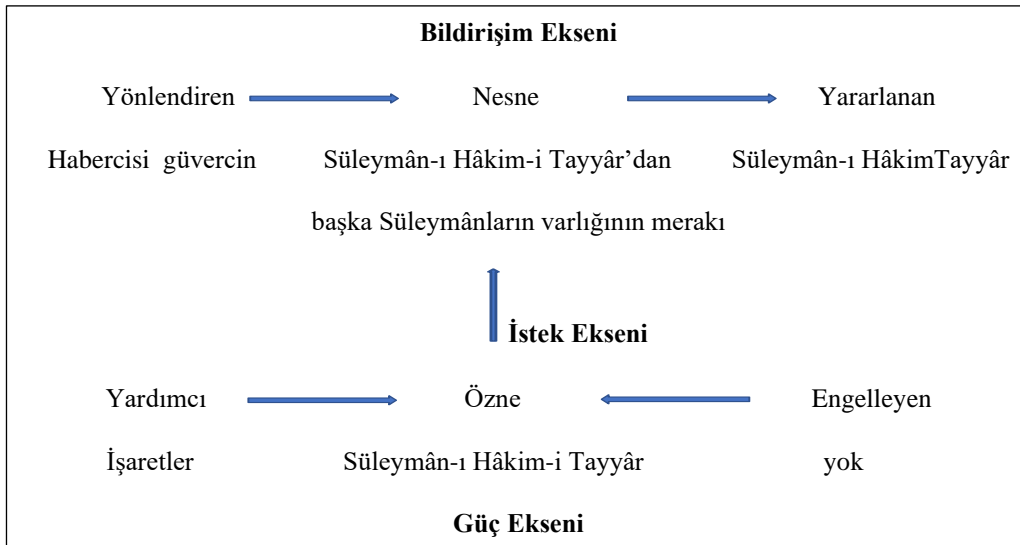
5. HİKÂYENİN KESİTLERİ AÇISINDAN EYLEYENLER MODELİ

“Murg-1 Aceb” hikâyesinde, olay örgüsünden hareketle Greimas'ın anlatıda elde ettiği dört kesit yöntemi kullanılmıştır. Bu kesitler yönlendirme, güç, iş ve takdirdir. Hikâyede, roller doğrultusunda yönlendirme kesiti, habercisi güvercinle birlikte harekete geçme merkezini oluşturur. Güç ve iş kesiti aynı kesitte yer alarak hareketin hızlanmasını veya yavaşlamasını sağlar. Takdir kesiti ise hareketin son noktaya gelmesi ve sonuçlanmasıdır. Dolayısıyla bu kesitlerdeki eyleyenlerin işlevleri şöyle temsil edilir:

Y: Yönlendiren	Y1: Yararlanan
Ö: Özne	N: Nesne
Y2: Yardımcı	E: Engelleyci

Yönlendirme kesiti

Tablo 3. Yönlendirme kesitinin eyleyen modeli.

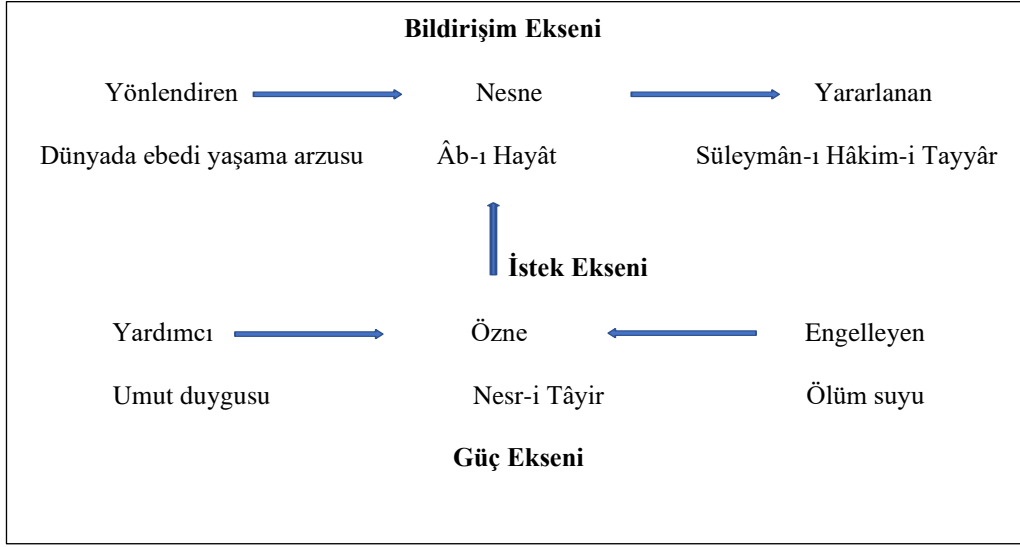

Tablo 3'e göre Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr'ın iki eyleyen işlevi bulunmaktadır. Bunlar, Özne (Ö) ve Yararlanan (Y1)'dir. Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr bu iki işlevden hem işi yapan hem de etkilenen konumundadır. Onu bu işi yapması için yönlendiren (Y) habercisidir. Bu haberci sayesinde, Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr hem kuşu merak etmekte hem de kendisinden başka

Süleymânların var olup olmama sorusuna cevap aramaktadır. Süleymânların var olup olmama durumu nesne (N) işlevine işaret etmektedir. Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr'ın nesneyi anlamasındaki yardımcı (Y2), kuşta bulunan işaretlerdir. Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr bu işaretleri gördüğü için engelleyen (E) unsur bulunmamaktadır. Nitekim, Tablo 3'ün bildirişim eksenini, habercisi güvercin ve Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr; güç eksenini, işaretler ve Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr, istek eksenini; Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr'ın kendisinden başka Süleymânların varlığını merak etmesi ve Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr'dır.

Güç ve iş kesiti

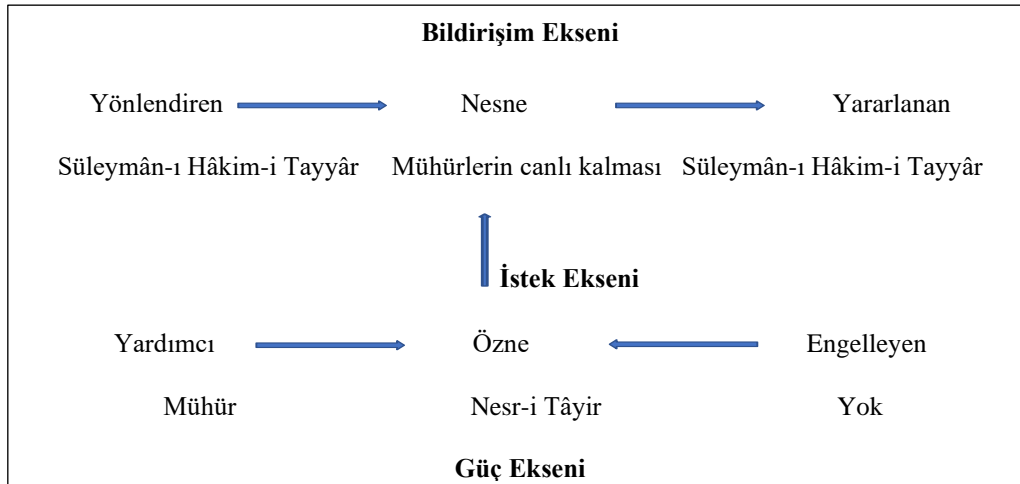
Tablo 4. Güç ve iş kesitinin eyleyen modeli.

Tablo 4'te görüldüğü gibi nesne (N), âb-ı hayattır. Bu nesnenin bulunması için yönlendiren (Y), Kâf âlemlerinde yaşayan kuşların âb-ı hayatı duymaları sonucunda dünyada ebediyen yaşama arzusudur. Bu nesneden yararlanan (Y1) ise Rubbe-i Meskûn âlemine gelen Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr adlı peygamberdir. İş yapan özne (Ö), Nesr-i Tâyir'dir. Bu nesnenin bulunmasındaki yardımcı (Y2), ölümsüzlük suyunun bulunacağına dair olan umuttur. Engelleyen (E), Süleymân peygamberin Zulûmat ülkesinde karşılaştığı ölüm suyudur. Bu doğrultuda tablo 4'ün bildirişim eksenini; dünyada ebedî yaşama arzusu, Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr, güç eksenini; umut, Nesr-i Tâyir, ve ölüm suyu, istek eksenini; âb-ı hayât ve Nesr-i Tâyir'dir.

Takdir kesiti

Tablo 5. Takdir kesitinin eyleyenler modeli.

Tablo 5’te görüldüğü gibi iki eyleyen unsurdan yönlendiren (Y) ve yararlanan (Y1) aynı kişidir. Bu kişi, Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr’dır. Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr’ın istediği nesne (N), bu zamana kadar mühürlerin nasıl canlı kaldığıdır. Bu nesnenin bulunması için işi yapan özne (Ö), Nesr-i Tâyr’dır. Nesne unsurunun bulunmasında yardımcı (Y2), mühürdür. Bu nesnenin bulunmamasını engelleyen (E) unsura yer verilmemektedir. Bu bakımdan tablo 5’in bildirişim eksenini, yönlendiren ve yararlanan aynı kişi olduğu için Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr, güç eksenini; mühür ve Nesr-i Tâyr, istek eksenini; mühürlerin canlı kalması ve Nesr-i Tâyr kuşudur.

6. SONUÇ

Modern hikâye analizi yöntemlerinden birisi de Greimas’ın eyleyen modelidir. Bu model, anlatıdaki olayların kesitler hâlinde algılanması, bu kesitlerin bütün anlatılarda görülen değişmeyen dinamikler ve kavramlar olduğunun ortaya konulmasına dayanır. Bu kavramlar, kesitlerdeki şahıs kadrosunun değişmeyen altı rol olarak sistematize edilmesidir. Greimas’ın bütün anlatılarda tespit ettiği altı rol şunlardır: yönlendiren, yararlanan, nesne, özne, yardımcı ve engelleyen. Bu roller, bildirişim, güç ve istek olmak üzere üç eksen üzerinde yer alır. Bu makalede 15. asır Türk nesrinin en geniş hacimli metinlerinden Firdevsî’nin Süleymânâme’sinin 28. cildinin 4. meclisinde yer alan kuş hikâyeleri ortaya konmuş ve bunlardan biri olan “Murg-ı Aceb” hikâyesi eyleyenler kuramına göre analiz edilmiştir.

İnceleme doğrultusunda hikâyede, bildirişim eksenini; habercisi güvercin, dünyada ebediyen yaşama arzusu, Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr, güç eksenini; işaret, mühür, umut duygusu, Nesr-i Tâyr, Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr ve ölüm suyu, istek eksenini; Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr’ın kendisinden başka Süleymânları merak etmesi, âb-ı hayât, Süleymân-ı Hâkim-i Tayyâr, Nesr-i Tâyr ve mühürlerin canlı kalmasıdır. Dolayısıyla bu işlevlerden hareketle hikâye, yönlendirme, güç, iş ve takdir olmak üzere dört kesite ayrılmıştır. Hikâyede güç ve iş eksenini aynı kesitte yer alır. Çıkarılan kesitler doğrultusunda hikâyede rollerin tamamı tespit edilmiştir. Yönlendirme ve takdir kesitinde engelleyen unsurunun karşılığı bulunamamıştır.

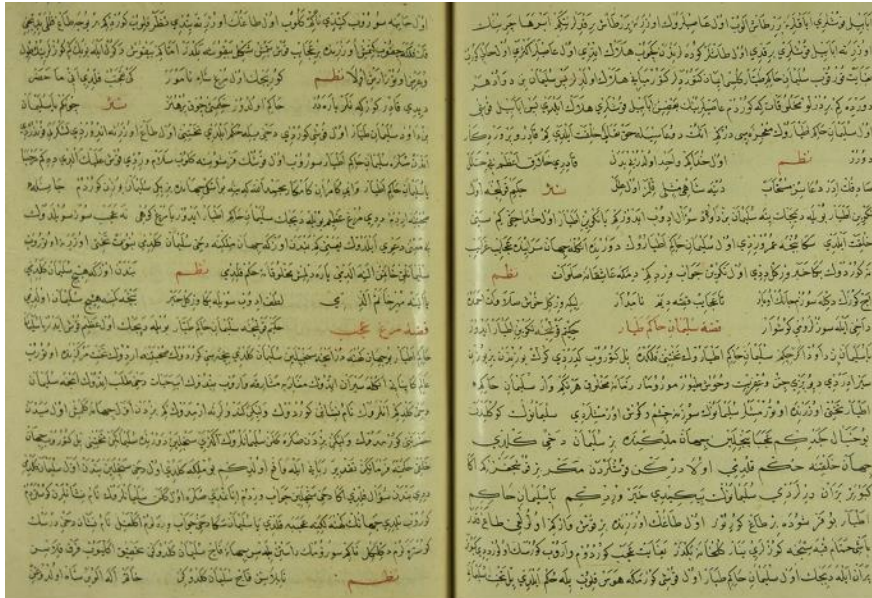
Hikâyede kuşlar, yönlendiren, özne ve engelleyen olmak üzere üç rol üstlenmektedir. Yönlendiren, güvercin; özne, Nesr-i Tâyr ve engelleyen ise ölüm suyunda bulunan kuşlardır. Kuşların rollerinden hareketle yönlendirme ve takdir kesitinde iki ortak eyleyenin var olması, kuşların rollerinin kesitlerde tekrar ettiğini göstermektedir.

Kuram, böylesine geniş çaptaki metine minimal düzeyde uygulanabilmiştir. Bu kuramın önemi, kısa bir hikâyede, elde edilen rollerin parçadan bütüne şeklinde uygulanması ve rollerin birbirini özümsemesidir. Kuram, kesitlerin, eksenlerin ve bunlara bağlı gelişen rollerin tespiti için sadeleştirilmiş bir formülasyona sahiptir. Bu da geniş çapta bir eserin anlaşılması için elverişli olduğunu gösterir. Greimas’ın formülasyonu, seksen bir ciltten oluşan bu büyük ölçekteki eserin kaybolmadan ve bütüncül anlaşılması için basitleştirilmiş bir model olması bakımından uygulamaya açıktır.

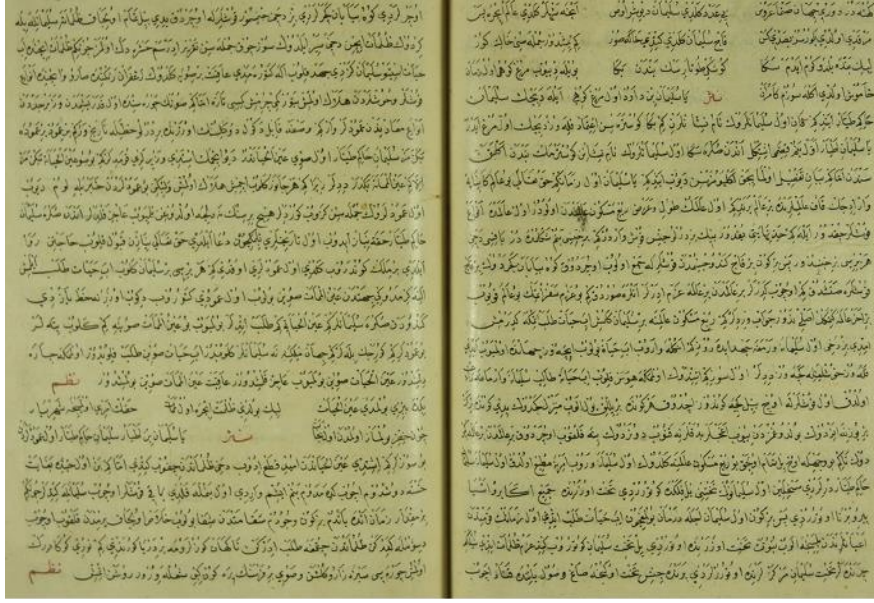
KAYNAKLAR

- [1] Biçer, B. (2005). *Firdevsî-i Rûmî ve Tarihçiliği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Anabilim Dalı Orta Çağ Tarihi Bilim Dalı.

- [2] Firdevsî, R. Süleymânâme-i Kebîr, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Nr. H. 1525, C. 28. s. 3b/48b.
- [3] Kıran, Z., & Kıran, A. (2003). Yazınsal Okuma Süreçleri, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- [4] Köprülü, Orhan, F. (1996). Firdevsî, Uzun, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.13, İstanbul Diyanet Vakfı Yayınları, ss.127-129.
- [5] Rifat, M. (2009). Göstergibilim abc'si, İstanbul, Say Yayınları.
- [6] Yücel, T. (2005). Yapısalcılık, İstanbul, Can Sanat Yayınları.
- [7] Filizok, R. (2010). "Metinde Aktanlar (Actans) Nasıl Bulunur?" Erişim linki: [http://www.ege-e
edebiyat.org/wp/?s=MET%C4%B0NDE+KATILANLAR&button=Ara](http://www.ege-edebiyat.org/wp/?s=MET%C4%B0NDE+KATILANLAR&button=Ara) Erişim Tarihi: 16.06.2023.
- [8] Filizok, R. (2010). "Hikâyeler Nasıl Bölümlenmelidir?(Segmentation)" Erişim linki: [http://www.ege-e
edebiyat.org/wp/?p=743](http://www.ege-e
edebiyat.org/wp/?p=743) Erişim Tarihi: 16.06.2023.
- [9] Solomon Enthroned, from the Book of Solomon (Süleymannama) by Firdausi of Bursa Erişim linki: https://viewer.cbl.ie/viewer/image/T_406_1/1/LOG_0000/ Erişim Tarihi: 18.06.2023.

Görüntü 2. 28. cilt Süleymânâme-i Kebîr, vr. 31^b-32^a [2].

Görüntü 3. 28. cilt Süleymânnâme-i Kebîr vr. 32^b-33^a [2].

EK: METİNDEN BİR BÖLÜM

“Yâ Süleymân ol zamân kim haq te’âla bu ‘âlem-i kâyinâtı (9) var idecek. Kâf ‘âlemlerinde bir ‘âlem yarattı kim ol ‘âlemün taavl u ‘araz Rubbe’-yi Meskûn ‘âleminde ulûdur. Ol ‘âlemde envâ’i (10) kuşlar çokdur. Eyle kim hadd-i nihâyeti yokdur. Biñ bir dürlü cins kuş vardur kim bir cinsi benüm şeklümdeür. Bâkisi dañı (11) her birisi bir cinsdür. Pes bir gün bir kaç kendü cinsümden kuşlarla cem’ olup uçarduk. Kûh-ı beyâbân geçerdük. Bir kaç (12) kuşlara şataşduk kim uçup giderler. Bir ‘âlemde bir ‘âleme ‘azm iderler. Anlara şorduk kim bu ‘azm-ı sefer itmek bu ‘âlemi koyup (13) bir âher ‘âleme gitmek aşlı nedür” Cevâb virdiler kim “Rubbe’-yi Meskûn ‘âlemine bir Süleymân gelmiş âb-ı hayât taleb itmeğe gidermiş. (14) imdi biz dañı ol Süleymâna varmağa cehd iderüz. Ne kim anuñla varub âb-ı hayât bulup içervüz. Cihânda olmayup ebedî(15) kılavuz hoşlıgıla geçevüz.” didiler. Ol sözi kim işitdük olmağa heves kılup âb-ı hayâta tâlip Süleymâna varmağa râ’in (16) olduk. Ol kuşlarla üç yıl gice gündüz uçduk. Her günde bir yıllık yol alup menzil geçdük. Yidi günde bir kez (17) yir yüzüne inerdük. Bulduğumuzdan yiyüp ağaçlar budağlarına konup dönerdük. Yine kılup uçarduk. Bir ‘âlemde bir ‘âleme gider (18) dük. Tâ kim bu vechile üç yıl tamâm olıcağ. Bu Rubbe’-i Meskûn ‘âlemine geldük. Ol Süleymâna varup emrine mu’tı’ olduk. Ol Süleymâna Süleymân-ı (19) Hâkim-i Tayyâr dirdilerdi. Sencileyin ol Süleymânun tahtını yıl felekte götürürdi. Taht üzerinde cem’-i ekâbir ü eşyâ (20) pîr ü bürnâ otururdu. Pes bir gün ol Süleymân ecele dermân bulmağičün âb-ı hayât talep itdi. Ol zamânun kavminden (21) a’yânlarından bilesince alup nübüvvet tahtı üzerinde oturdu. Yıl taht-ı Süleymânı götürüp gitti. ‘Azm-i zulûmât itdi. Şöyle kim (22) çerendeler taht-ı Süleymânı merkezlerinde otururlardı” (vr. 32^b).